

100 ÉVE SZÜLETETT BENDE ZSOLT

(Budapest, 1926. május 23. – Budapest, 2026. május 23.)
operaénekes, zeneakadémiai tanár.

I.

Tanulmányait 1948 és 1955 között a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán Révhegyi Ferencné és dr. Sipos Jenő növendékeként végezte. Először 1955-ben lépett színpadra, 1956–57-ben a Szegedi Nemzeti Színház tagja lett. 1957-től a Magyar Állami Operaház magánénekes, 1993-tól örökös tagja. 1974-től tanított a Zeneakadémián. 1991-től ugyanott egyetemi tanár. Főbb szerepei: Don Giovanni, Almaviva gróf, Papageno, Guglielmo, Figaro (A sevillai borbély), Germont György, Posa márki, Anyegin. Wolfram, 11. Endre, Ádám (Ránki: Az ember tragédiája). Melitone, Malatesta: Érdemes és kiváló művész.

II.

AZ ÉNEKES MESTERSÉGRŐL FEUER MÁRIA BESZÉLGETÉSE BENDE ZSOLTTAL¹

1957 óta az Operaház baritonistája, érdemes művész. A Zeneművészeti Főiskolát 1955-ben végezte el, két évig a Szegedi Nemzeti Színházban működött. Hajlékony muzikalitása, színpadi érzéke, kultúrája változatos szerepkör biztosít világos színű, lírai baritonjának. A Faust Valentinja és a Végzet hatalma Melitonéja Don Juan és a Sevillai borbély; Posa márki és Az ember

¹ Megjelent az Élet és Irodalom c. hetilap hasábjain (1970/38. szám) és Feuer Mária: 88 muzikus műhelyében (Zeneműkiadó Budapest 1972) c. interjúkötetben.

tragédiájának Ádámja jelzi alakításainak pólusait. Zenei adottságának köszönheti hangversenyénekesi sikereit is. Vendégszereplései különösen az utolsó esztendőiben szaporodtak: a manapság közkedvelt, sötét, súlyos baritonok mellett ritkaság számba megy az ő „tenorális” színű, könnyedén kezelt hangja.

– Úgy tudom, az Operaház egy időben – praktikus okokból – rá is akarta beszélni: álljon át a Wagner-tenor szerepkörre ...

– Wagner-hősökben csakugyan nem bővelkedünk, ezért azt tanná, csalták – nekem is, másoknak is – próbáljuk meg. Az ilyen vállalkozás azonban mindig kockázatos: azátállás sikere nem egyszerűen attól függ, hogy győzi-e az illető a magasságokat, hanem attól, hogy hangkarakterét, éneklési módját meg tudja-e változtatni. Szerencsés esetek előfordulhatnak – közéjük tartozik Turpinszky Béla – én mégsem bocsátkoztam ilyen kalandba.

– Vállalkoznék rá, hogy olyan bonyolult és kényes kérdésről beszélgessünk, mint az énektanítás?

– Nagyon szívesen. No, nem mintha kicsit nyelném buktatóit, de magam is tanítok, és vágyam, hogy egyre komolyabban foglalkozhassak vele.

– Hogyan, milyen szakmai tudás birtokában kezd el tanítani a gyakorló énekművész?

– Azt hiszem, mindenekelőtt tudnia kell a „mesterség” nagyon is megfogható „titkait”, s ezeket úgy kell továbbadnia, hogy közben kitapogassa, mi az, amire a tanítványnak szüksége van. Mindenkinek mások a biológiai adottságai, s ezek az alkati tulajdonságok határozzák meg a tanár dolgát. A képességek fejlesztése, vagy a hibák korrigálása részben anatómiai ismereteket követel meg, részben pszichológiai érzéket. Én zongoristának készültem – Böszörményi Nagy Bélánál tanultam –, s hangszeres tudásomból adódott, hogy korrepetálni kezdtem. És nagyon érdekelt az anatómia, nemcsak szakkönyveket olvastam, hanem orvosbarátaim segítségével műtétekre is járok. Az énekesnek azért nehéz a dolga, mert meg kell tanulnia muzikálisan formálni, otthonosnak lenni a tolmácsolt zene stílusában, tehát zeneileg képezni, művelni kell magát, ám ugyanakkor az énekes mesterségnehézségeivel is meg kell küzdenie. Mindez köztudott tény, mégsem hallgathatók róla, ha a pályáról beszélünk. Az azonban már kevésbé közhely, milyen fontos, hogy a jó pedagógus pszichológiailag képzett – legalábbis ösztönösen érzékeny – legyen. Jól emlékszem arra a korszakomra, amelyben hajszálon, pontosabban: egy gyomorfekélyen múlt,

hogy le nem kerültem a pályáról. Válságos, mellőzött periódusomban jóformán eltanácsoltak, egyetlen nagy szerep bizonyító lehetőséget kaptam meg. Ilyen körülmények között a görcsös akarás a legtöbbször tragikus sikertelenségbe torkollik, szerencsém, hogy nekem csak a gyomrom lyukadt ki. Az emberekhez való közeledés, a tapintatos bánásmód, a jó kapcsolat szinte elsőrendűen fontos, hogy a képességek kibontakozhassanak. A szép hang adottság, de önmagában semmit sem ér, míg mesterségbeli tudással a matéria hibáit szinte észrevétlenné lehet tenni.

– *Úgy gondolja, hogy a tökéletes mesterségbeli tudás feloldja a dal- és az opera-énekvés közötti ellentétet? Hiszen a gyakorlatban – néhány kivételtől eltekintve – a legtöbb művész specializálódott.*

– Az a néhány kivétel viszont tökéletes mesterségbeli tudással rendelkezik. A különválás egyébként nagyjából igaz, s azt hiszem, azért, mert az opera drámai képességet követel.

– *De gondolja meg, milyen drámai felépítésű egy Schubert, vagy Schumann dalciklus is.*

– Elismerem. Viszont cáfolom a szokásos megállapítást, hogy tudniillik a dalénekesnek kifejezőbben kell énekelnie, mert hangján kívül más eszköze nincs. Ez azért nem igaz, mert a hangfelvétel megszünteti a színpadadta lehetőségeket, ilyenkor az operaénekesnek sincs semmi külsőhatás-lehetősége, elvben tehát neki is ugyanolyan intenzitással kell felkészülnie. Hogy mégis észrevehető a különbség a két műfaj között, az elsősorban a hanganyag nagyságán, vívóerején múlik, másodsorban stílusérzék kérdése. Én azt hiszem, aki igazán jól énekel Mozartot, az lényegében dalénekléssel sem vall szégyent, az olasz operák viszont másfajta hangvételt igényelnek. Persze a miniatűr forma, a finom, míves technika más, csiszoltabb, részletezőbb technikát követel meg, de jó felkészültséggel épp úgy lehet dalt, oratóriumot, mint operát énekelni. (És zárójelben hadd tegyem hozzá: az igényes operettelőadáshoz is jó technika kellene.) Hogy a két terület művelői a gyakorlatban kettéválnak, annak valószínűleg az az oka, hogy adottságaiknál, ízlésüknél fogva, vagy egyszerűen rutinjukból adódóan egyik vagy másik műfaj jobban fekszik nekik. S ha a legjelesebbek képesek is a társműfaj előadására, egy bizonyos magas szinten náluk is érezhető a különbség. Dietrich Fischer-Dieskau például nagyszerűen énekel operát, mégis elsősorban dalénekesként tartjuk számon.

– *Anton Derm óta viszont nemrégiben énekelt Winterreise ciklusával egy kis csalódást okozott nálunk azoknak, akik személyében tisztelték az ideális Don Ottaviót.*

– Azt hiszem, ez a példa is az én elméletemet igazolja. Dermota technikája ma is tökéletes; hogy Schubert tolmácsolását különösnek találtuk, az véleményem szerint megint csak stíluskérdés. Higgye el, nem szeretném megbontránkoztatni, de szinte bizonyos vagyok benne, hogy a 30-40 évvel ezelőtti nagy művészek – többek között a csodálatos Báthy Anna – tolmácsolásának módját is maidegennek éreznék. Az énekstílus, az előadói felfogás természetes változásának tünete ez. Amit például az operaénekesek rossz ízű teatralitásának szoktak nevezni, az csupán az olasz romantika elavult tolmácsolása.

– *Ez viszont nem csak az éneklés stílusában, hanem a színpadi megjelenítésben is gyakori még.*

– Tudja miért? Mert az operarendezők általában nagyvonalúan gondolkoznak, koncepciójuk az egész mű korszerű tolmácsolására vonatkozik, ahhoz viszont már nincs erejük, hogy a beidegződött, a nagy elődöktől örökölt és szinte járványszerűen terjedő sablonos gesztusrendszert, leküzdjék, illetve következetesen mást állítsanak a helyébe. Ezen csakis úgy lehetne segíteni, ha a rendezőkkel tökéletes összhangban gondolkozó játékmesterek működnének közre. Az ösztönös nagy művészek – hogy a közelmúltból mondjak néhány példát: Székely Mihály, Osváth Júlia – mindezt maguktól is tudják, de a mozgás, a színpadi viselkedés alapelemeire mindenkit meg kellene tanítani. Tudja, mennyire mások a prózai és az operai játék lehetőségei? A prózai színész a saját elképzelésed szerint épít fel egy nagy monológot, ő adagolja a ritmust, a fokozás tempóját, ő készíti elő a csúcspontot. Az énekes viszont kizárólag a zene adott ritmikai, formai keretein belül, csakis azokhoz alkalmazkodva alakíthatja ki saját színjátékát.

– *Az imént zárójelben ugyan, de az operettet is említette. Nyilvánvaló, hogy a színvonalas operaelőadás csak gazdagodhat, ha jó művész működik közre benne, de megengedhet-e magának ilyen fellazulást az operaénekes?*

– Ez egyéni magatartás kérdése. Ha helyesen adagolja a fűszereket, nem kerül túl sok cukor az operába. Én például az operettnek köszönhetem, hogy megtanultam prózát mondani – enélkül pedig nem mertem volna Papageno szerepét elvállalni.

– *Azt hiszem, túlságosan óvatosan fogalmaztam: fellazuláson a hagnizás jólfizető csábítását értettem, még pontosabban: a hangi túlterhelés veszélyeire céloztam.*

– Ez is egyéni mértéktartáson múlik. De a hagnizástól függetlenül is fontos felismerni a visszavonulás idejét. Remélem, hogy nekem is lesz erőm idejében abbahagyni az éneklést, s tevékeny munkával – tanítással – pótolná a pódium csillogó varázsát.

III.

BENDE ZSOLT²

HALÁLÁVAL a Magyar Állami Operaház egyik meghatározó jelentőségű művészt vesztette el. Harminc éven keresztül volt a színház tagja, a különböző szerepek hosszú sorát alakította nagy sikerrel hosszú pályafutása alatt.

Bende Zsolt 1926. május 23-án született Budapesten. A Kölcsey Gimnáziumban érettségizett, majd a háború után beiratkozott a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola középiskolai énektanárképző tanszakára. Később, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy vokális adottságai a szólóénekesi pályára predesztinálják, sikeresen felvételizett a Főiskola énektanszakára, ahol a korszak híres énekmesternője, Révhegyi Ferencnéfogadta tanítványai közé. Még főiskolás korában, 1955-ben debütált az Erkel Színházban, Polgár Tibor Kérők című operájának Károlya szerepében. Tanulmányainak befejezése után, 1956-ban a Szegedi Nemzeti Színházhoz került. Egy esztendő múltán, 1957-ben már a budapesti Operaház tagja lett. Az ezt követő években számos szerepben adta bizonyosságát tehetségének, és hamarosan a színház vezető művészei között tartották számon. Operaházi tevékenysége mellett sokat vendégszerepelt külföldön is. 1967-ben a Glyndebourne-i Ünnepi Játékokon a Szerelmi bájital Belcore őrmesterét énekelte. 1974 óta a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola énektanára, 1991 óta egyetemi professzora volt. Tanítványai közé tartozott az azóta világkarriert befutott Rost Andrea is. 1988-ban, hatvanöt éves korában vonult vissza a nyilvános szerepléstől. Az együttes megbecsült szólistája volt: 1966-ban Liszt Ferenc-díjjal, 1969-ben Székely Mihály-plakettel, 1971-ben

² Operaélet 1998/4.

érdemes művész, 1990-ben kiváló művész címmel, 1991-ben Erzsébet-díjjal, 1993-ban Az Operaház örökös tagja címmel tüntették ki.

Bende Zsolt reprezentatív külsejű ember volt, fiatalon, fekete hajjal éppúgy, mint idősebb korában, megőszülve. Karcsú alakjával, könnyed mozgásával nagyon jól mutatott a színpadon is. A művelt, kulturált énekesek közé tartozott, alakításait sokoldalú színészi tehetség és fölényes muzikalitás jellemezte. Jól zongorázott és nyelvtudásával külföldön is méltó módon tudta képviselni a magyar operaművészetet. Kitűnő technikával énekelt, és ilyen irányú ismereteit, tapasztalatait át tudta adni növendékeinek is. Könnyű, világos hangja elsősorban a lírai baritonszerepek megszólaltatására tette alkalmassá, de igen sikeresen elevenített meg különböző buffó-figurákat is. Emellett oratórium- és dalénekesként és – egy könnyebb műfajban – mint operett-bonviván is elismerést szerzett magának.

Számos kiváló alakítása közül elsőként A sevillai borbély Figarója kívánkozik kiemelésre. Bende Zsolttemperamentuma, aktivitása jól érvényesült a szerepben, Rossini nagyképű, örökmozgó, minden lében kanál figuráját kedves humorral keltette életre. Mind a virtuóz koloratúrás futamok megszólaltatásában, mind a szöveg gyors hadarásában tudása legjavát nyújtotta.

Egészen más típusú operahős Verdi Don Carlosának Posa márkija. A spanyol arisztokrata nemes szívű idealista, aki hazája üdvéért, sőt a barátjáért is hajlandó az életét feláldozni. Bende Zsolt hangjának karakteréhez nagyon illett Posa szólama. A rokonszenves operahős harmadik felvonásbeli áriájában és halálában megmutatta, milyen szépen tudja megformálni a lírai Verdi-dallamokat.

A varázsfuvola Papagenójaként egyszerű eszközökkel, gyermekes derűvel elevenítette meg ezt a népies mesealakot, a természet gyermekét. Papageno két dalában és a Papagena-Papageno-duettben minden előadáson nagy sikert aratott.

Wagner Tannhäuserben Wolfram von Eschenbach szerelmi vetélytársa Tannhäusernek, de sokkal önzetlenebb, tisztább szívű, mint riválisa. Az ő szólama is egybevágott Bende Zsoltlírai baritonjával, akárcsak Posa márkié. Élményszerűen adta elő Wolfram versenydalát, melyben a dalnok a szerelem lényegét fogalmazza meg – ahogy ő látja – és a Dalt az Esthajnalesillaghoz is, amely tulajdonképpen nem is a megszólítottnak, hanem a reménytelenül szeretett, boldogtalan Erzsébetnek szól.

Csajkovszkij Anyeginjének címszerepében Bende Zsolt szintén kitűnő alakítást nyújtott. Puskin nevezetes múlt század eleji spleenes hőst természetesen

eleganciával formálta meg. A szerepben jól kamatoztathatta játékindelligenciáját, de romantikus hevületű szenvedélyességét is.

Donizetti Don Pasquale Malatesta doktoraként remekül érzékeltette azt a kettős játékot, amit a ravasz orvos folytat a darabban, barátságot és együttérzést mímelve Don Pasqualéval, miközben azon mesterkedik, hogy az öregurat az orránál fogva vezesse. Pompás produkcióját – különösen Malatesta és Don Pasquale briliáns hadaró-kettősében – mindannyiszor forró ovációval fogadta a közönség.

Nagyon jó alakítása volt Verdi Traviata című operájának öreg Germontja is. A szerepet, a figura jellemének fejlődését gondos művészi munkával építette fel. A Violetta-Germont-duettben szemléletesen játszotta el, hogyan változik meg Alfréd apjának viselkedése, aki azért kereste fel fiának szeretőjét, hogy felelősségre vonja, és felszólítsa a szakításra. Ám ahogy kibontakozik előtte a félvilági hölgy nemes jelleme, udvariatlansága, barátságtalansága fokozatosan feloldódik, és úgy szól hozzá, mint egyenrangú emberhez, akitől nem követelhet semmit, legfeljebb kérhet, éppen nemes jellemére apellálva.

A végzet hatalma 1964-es Erkel színházi felújításán Bende Zsolt nagy sikert aratott, mint Melitone. Az esemény azért volt különleges jelentőségű a művész pályafutása szempontjából, mert ezúttal az addigiaktól gyökeresen eltérő szerepben mutatkozott be. Bár Verdi műve komoly, tragikus végű opera, Fra Melitone egyértelműen buffó-figura. A művész a harsányabb színészi eszközöktől sem visszariadva, vaskos humorral elevenítette meg a zsémbes, habókos franciskánus szerzetest. Remekül játszotta el, ahogy Melitone rátámad a velletri táborban mulatozó katonákra, leszidva őket mocskos beszédjük, erkölcstelen életmódjuk miatt, és azt is, ahogy – ételt osztva nekik – leteremti a tolakodó koldusokat, merőkanalával bőszen hadonászva.

Csak néhányat emeltem ki Bende Zsolttal legjobb szerepei közül. Énekelte többek között a Figaro házassága Almaviva grófját, Don Giovannit, Guglielmót a Cost fan tuttában, a Hamupipőke Dandinijét, Plumkettet a Mártában, a Faust Valentinjét, A Pikk Dáma Jeleckij hercegét, Biberachot és II. Endre királyt a Bánk bánban, a Bajazzók Silviját, Marcellót a Bohéméletben, a Pillangókisasszony Sharplessét, Falkét A denevérben és az Ariadne Naxos szigetén Harlekinjét...

Mint rendkívül muzikális énekes több kortárs magyar opera ősbemutatójának közreműködője is volt, mint Horatio Szokolay Sándor Hamletjében, mint Ádám

Ránki György Az ember tragédiája és Razumihin Petrovics Emil Bűn és bűnhődés című dalművében.

Az Operaház és a magyar zenei élet nagy vesztesége a 73 évet élt Bende Zsolt halála. Én is szomorú szívvel gyászolom. Személyiségét, művészetét, művészi útját, nem utolsósorban pedig főiskolai énekművész-tanári munkásságát áttekintő reprezentatív interjút készültem készíteni vele ez év nyarán, amely e lap hasábjain jelent volna meg. Erre a beszélgetésre már nem kerülhetett sor...

Kertész Iván

IV.

SZEREPKÖR ÉS SZEREPKÖR KÖZÖTT NINCS MEREV HATÁR³

Van egy hasznos operai kézikönyv – német nyelvű –, a Taschenbuch der Oper, amely kiegészítésül a repertoár-szerepkörök jegyzékét is közli, nyilván a kötet szerzőjének, Rudolf Kleibernek „szakosítását”. Eszerint a baritonisták között van például Spielbariton, ebbe a szerepkategoriába tartozik egyebek között a Carmen Moralese, a Szerelmi bájjal Belcoréja, a Don Pasquale Malatestája, a Bajazzók Silviája. Van azután a Kavalier bariton (ugye nem kell lefordítanunk?), aki ilyen szerepeket szokott énekelni: a Figaro házassága grófja, a Bohémélet Marcella, a Fidelio minisztere, a Traviata öreg Germontja, a Don Carlos Posa márkija, a Tannhäuser Wolframja ... Nos, Bende Zsoltvalamennyi felsorolt operai figurát megszólaltatta már, s részben megszólaltatja ma is, ő tehát „játékos” és „lovag” bariton egyaránt. Általában nincsenek merev szerepköri határok az operaszínpadon. Bende Zsoltnál pedig éppen nincsenek. Ő már szegedi indulásakor felváltva énekelte Don Giovannit és Masettót, ugyanolyan meggyőző a kiábrándult Anyegin frakkjában, mint A végzet hatalma Fra Melitonéjának szőrcsuhájában. Ez utóbbi egyébként pályafutásának egyik kiemelkedő sikere, holott nem tartozik a két említett kategóriába, mert a karakterbuffó-bariton szerep ez a javából. Vagyis: Bende Zsolt sokszínű művész, operaénekes-színész vagy színész-operaénekes; alakításai mindig a komplexitásra, a teljességre törekszenek. Stílusérzéke, beleérző készsége, átlényegülő képessége, a máséval össze nem téveszthető, színpadi személyisége teszi, hogy az egyik pillanatban A víg özvegy hiteles Dannója, a másikban ravasz és fondorlatos Gianni Schicchi. Bendének hosszú időn át a „fiatal” volt egyik jelzője. Ez ma is, amikor már fehér a haja, és túllépett a hatvanon,

³ Film, Színház, Muzsika 1989/23.

jellemző rá, mert nem valami külsőséget, hanem valami lényegeset jelez. Folytonos művészi újat keresést és állandó készséget a megújulásra. Nyilván ez is forrása a fiatal énekeseket nevelő tanár Bende Zsolt pedagógiai eredményeinek.

Feljegyezte: *Dalos László*

V.

SZEREPEK ÉS FOTÓK **Bende Zsolt – OperaDigitár - Budapest**

VI.

FILM ÉS HANGFELVÉTELEK

Bende Zsolt - Figaro belépője - Rossini: A sevillai borbély (3:08)

Gregor József-Bende Zsolt - Duett - Donizetti: Don Pasquale (6:29)

Polgár László-Bende Zsolt - Hadaróduett - Donizetti: Don Pasquale (6:10)

Verdi: A végzet hatalma - Melitone jelenete - Bende Zsolt (3:54)

Gounod: Faust - Valentin imája - Bende Zsolt (3:26)

**A víg özvegy - Ajk az ajkon - Bende Zs., Kalmár M., Kincses V., Pitti K., Tokody I.
(2:16)**

Pitti Katalin Bende Zsolt Illuzio a szerelem (6:27)